

KNJIGE

TRADICIONALNO I MODERNO PROMIŠLJANJE SEKSUALNOSTI

»Suvremena filozofija seksualnosti« / Priredio Igor Primorac / Kružak / Zagreb, 2003., str. 420

Ludwig Bauer

Nakon gotovo pedesetak filozofskih izdanja čiju je aktualnost podcrtavao naš domaći kontekst, naklada Kružak, poznata i po međunarodnom časopisu *Croatian Journal of Philosophy*, objavila je zbornik »Filozofija seksualnosti«.

Eseji u ovom, prilično bogatom zborniku podijeljeni su u dvije grupe. Prvi dio obuhvaća Filozofiju seksualnosti, a drugi Etiku seksualnosti. U oba dijela prezentirani su eseji koji seksualnost promišljaju s više različitih polazišta. Ta polazišta, između ostalih, obuhvaćaju filozofsko-antropološki pristup u užem smislu, feministički, pravni i behavioristički, pri čemu nije preskočen ni teološki obojen pristup.

Ali ono što je vrlo značajno i dobro došlo jest odsutnost predrasuda ili apriornih stavova uz dominaciju argumentacijskih sklopova, što zapravo i jest općenito obilježje suvremene anglosaksonske analitičke filozofije, koju prakticira i priređivač ovih tekstova.

U ovom neizbježno raznorodnom zborniku to je svakako vrlina proistekla iz filozofskog stava priređivača zbornika Igora Primoraca, profesora filozofije na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu (koji je već određeno vrijeme na studijskom boravku u Melbourneu).

Profesor Primorac prije nekoliko godina objavio je u knjigu »Ethics and Sex« (Routledge, Lon-

don and New York, 1999.), a svojim tekstovima i knjigama, javnim istupima te predavanjima koje je nedavno održao u Zagrebu, više od jednog desetljeća prisutan je i u javnom i filozofskom životu Hrvatske.

Četiri vladajuće koncepcije

U svome dosadašnjem filozofskom radu, knjigama i člancima objavljenima kod uglednih izdavača i u uglednim časopisima bavio se filozofsko-pravnom i etičkom tematikom, posebice problemom kazne, ljudske seksualnosti, patriotizma, terorizma.

Ishodišna otvorenost zbornika nije, dakako, diktirala prirodu zaključaka, nego prirodu argumentacije, odnosno kut razmatranja. Stoviše, i omeđenja koja su poslužila klasifikaciji eseja nisu nepremostiva, tj. čisto filozofski i etički aspekt prepleću se i djelomično prekrivaju u oba dijela knjige. U prvom su dijelu eseji posvećeni seksualnosti orijentirani prema četiri dominantne (bar prema zapadnjačkim stavovima) koncepcije u gledanju na tu oblast.

Pitanje seksualnosti razmatra se, dakle, s aspekta reprodukcije, zatim oblika ljubavi, posebnog jezika i konačno (Zucker kommt zu letzt) užitka. Ali s obzirom na to da se i ta četiri aspekta seksualnosti neizbježno smještaju u širok raspon omeđen tabuom (o kojem se ad definitionem ne raspravljalo) i (liberalističkom) permisivnošću, koja kao krajnost (i opet ad definitionem) izmiče pra-

vilnosti i pravilima, pa je i teško predvidiva i još teže protumačiva – sve ono što se nađe unutar tih granica neizbježno postaje pitanjem etike.

To ne previdaju niti eseji obuhvaćeni tim prvim dijelom, pa se na uvodnom mjestu nalazi onaj koji već svojim naslovom i podnaslovom implicira i etičku dimenziju: »Možete imati spolne odnose i bez djece – Kršćanstvo i novi prijedlog«.

Nefilozofska praksa svakodnevice

Dakako, etički je aspekt naglašeniji u drugom dijelu, odnosno – pitanje je morala u tim esejima naglašenije, bez obzira na to radi li se o odnosu zakona, morala i »seksualne orijentacije«, ili o ško-

dljivim posljedicama sporazumnog seksa, ili o pitanjima incesta i seksualnog nasilja. U drugom, opsežnijem dijelu nalaze se teme koje su neizbježno kontroverzne već u svjetlu činjenice da na njih u sasvim nefilozofskoj praksi svakodnevnog života gledamo, ili pokušavamo gledati, drugačije nego u prošlosti. U to ne ulaze samo promjene u prihvatljivosti ili prohibiciji, odnosno prevenciji oblika seksualnih ponašanja u izvaninstitucionalnoj praksi, nego i u legislativi.

Onaj koji od ove knjige očekuje skandalozne ili revolucionarno nove zaključke – bit će razočaran. Frojdističko shvaćanje prirode seksualnosti ni ovdje nije odbačeno, odnosno ne odbacuje se ništa od toga nasljedno što je ostalo živo na temeljima prihvatljive argumentacije, iako je u kritičkom valoriziranju Freuda, primjerice, spomenuta i ona znanstvena tradicija koja mu je prethodila, a koja je kasnije, gotovo mehanički, postala dio Freudova nahaćanja. To je, naravno, samo dio aparature na kojoj se gradi etičko promišljanje seksualnosti.

Ali ni u bitno etičkim aspektima nećemo naići na nešto što se dijametralno suprotstavlja usvojenim zdravorazumskim stavovima koje smo imali i prije nego što smo u ruke uzeli ovu knjigu, i prije nego što smo čak bili svjesni da o seksualnosti i njezinim konkretnim manifestacijama razmišljamo u etičkim okvirima. Tako, na neki način, ovaj zbornik rasvjetljava niz pitanja s kojima smo

se susreli u praksi, odnosno rasvjetljava nove oblike prakse, dajući im teorijsku podlogu i bogatiju argumentaciju.

Argumentacija drugačija od očekivane

Primjerice, na pitanje je li incest nemoralan, dobit ćemo odgovor koji očekujemo i znamo, ali argumentacija je, kao što smo već naznačili da je u prirodi analitičke filozofije, ponešto drugačija od očekivane. U konkretnom pitanju potpuno se odbacuju moguće biološke konzekvencije kao irelevantne, te se razmatranje fokusira prvenstveno na emotivne, psihološke i socijalne posljedice kao esencijalno etički definirane u danoj situaciji.

Kao vrlo indikativan za karakter ove knjige može se uzeti i esej »Mens rea u kaznenom djelu silovanja«. Naravno da je društvena i zakonska osuda takvog čina neizbježna, ali autor ukazuje i na to da postoje okolnosti koje umanjuju krivicu silovatelja.

Tema je svakako poznata, čak i s filmskog platna, nerijetko i zloupotrebljavana, ali ostaje činjenica da će muški član našeg društva, na temelju tradicije, poznatih modela ponašanja i određenog tipa mitologije ponekad povjerovati da ženino odbijanje pristanka na seks nije stvarno, tim više ako je popraćeno jezikom seksa ili signalizacijom koja kazuje suprotno, provokativnim ponašanjem i oblačenjem, vulgarnim rječnikom i slično.

U cjelini, zbornik »Suvremena filozofija seksualnosti«, ponajviše, nije posebno inovativan u zaključcima, ali je vrlo zanimljiv i inspirativan u načinu na koji postavlja i razrađuje pitanja, u svježim argumentima koje za čitatelja razvija. Riječ je o vrlo čitkoj i zanimljivoj filozofskoj knjizi.

IZLOG KNJIGA

Jacques Barzun

»Od osvita do dekadencije«

Masmedia, Zagreb, 2003., str. 1078

Knjiga »Od osvita do dekadencije« sinteza je Barzunova proučavanja i zaključaka o zapadnoj kulturi od 1500. godine do danas. U njoj nalazimo široku panoramu ideja, plastične portrete umjetnika, znanstvenika i filozofa, ali i pouzdane prikaze evolucije znanstvenih otkrića i političkih projekata.

Luko Paljetak

»Sve po šest«

Matica hrvatska, Dubrovnik, 2003., str. 131

U svojoj najnovijoj zbirci pjesama Paljetak je dao svojevrsnu sintezu cjelokupnoga vlastitoga univerzuma. Čitava pak knjiga uokvirena je ključnim lajtmotivom slutnje. Nadmašujući šutnju slutnjom, pjesnik je doveo svoj govor do izrazajnosti bez usporedbe.

Vladimir Lončarević

»Luči Ljubomira Marakovića«

Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2003., str. 307

Djelo prikazuje život, rad i književno-estetičke poglede hrvatskoga književnog i kazališnog kritičara Ljubomira Marakovića. Zbog ideoloških razloga Maraković je bio zamenaren nakon Drugoga svjetskog rata, a sada je predstavljen kao najplodniji i jedan od najutjecajnijih hrvatskih književnih kritičara između dva svjetska rata.

Šime Marić

»Bogatstvo umova«

Vlastita naklada, Zagreb, 2003., str. 111

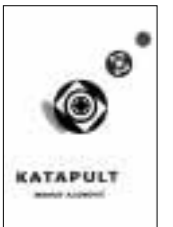

U ovoj zbirci eseja autor, među inim, progovara i o općoj anarhiji u društvu, o prijateljstvu Mesiča i Malnara, o Igoru Mandiću, Slavenu Leticu, Paulu Coelho, Miljenku Jergoviću, Vesni Parun, o mogućem raskolu unutar Društva hrvatskih književnika, o Severini, Radi Šerbedžiji i Edi Murtiću.

Midhat Ajanović

»Katapult«

Hrašće, Drenovci, 2003., str. 216

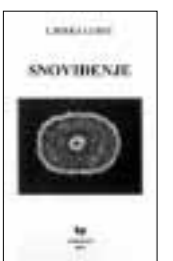

Ajanović u svome romanu pripovijeda priču o ljudima koji se ne mogu osloboditi vlastite prošlosti i koji dolaze odozdo – iz zemlje koja više ne postoji – i nastanjuju se gore, u gradu koji ismijava došljake. Brojne biografije i fotografije iz te priče svoju puninu dobivaju tek u međusobnim odnosima.

Ljerka Lukić

»Snoviđenje«

Hrvatski put, Toronto, 2002., str. 136

U svojoj prvoj pjesničkoj zbirci autorica polazi od zavičajne komponente, ali je i nadrasla. Polazi od nježnih, mladalačkih i iskrenih životnih ljepota i iskustava, ali ih i nadrasla te sukobljava sa životnim zaokretima, izazovima i surovošću. Djelo je novost u poeziji hrvatskoga i bosanskohercegovačkoga iseljeničtva.

ROMANTIČNI OTOCI SJEĆANJA

Antonio Skármeta: »Pjesnikova svadba« / Sa španjolskoga prevela Marija Roščić / VBZ / Zagreb, 2003., str. 247

Grozdana Cvitan

Prema javnom priznanju Antonija Skármeta, on je od svojih predaka (Bračana u Čileu) naučio da doseljenici imaju sasvim prirodan talent za određeno »deformirano sjećanje koje vodi stvaranju književne tehnike u kojoj se stvari istodobno tajje i prikazuju«.

U daljini i vremenu izgube se detalji sjećanja pa ona (sjećanja) žive u ostrim oblicima bez obzira na to odnosa se na događaje ili snove. »Nešto je i istina od svega što ljudi govore«, reći će jedan od njegovih likova, a upravo na tome nećemo od istine počinje njegovo autorsko istraživanje.

Roman »Pjesnikova svadba« Skármeta smješta na navodno izmišljeni otok Gemu na Malicijskoj obali (jer i unatoč svim izmišljanjima to je ponajprije preimeno vanje), a zbivanja počinju krajem 19. stoljeća.

Suvremenim, modernim rječnikom i paralelizmom radnje bliskim filmskim tehnikama (s kojima se i praktično susretao), autor će opisati zbivanja na Gemi i u Monarhiji iz čijeg se jedinstva Gema želi izdvojiti na jednako nemoguć i naivan način na koji shvaća i jedinstvo s dalekim centrom te

Monarhije. Granice stvarnosti ponekad se čine slabijima od granica snova, ali o tome što je jače, teško je suditi jer se događaju neke urote, ljubavi i smrti iza kojih je jasno da su smrt od sna i smrt od stvarnosti jednako beskonačne. Samo, poslije smrti više nema onih koji su mislili da postoje razlike zbog pojašnjenja o uzroku.

Stvarni hrvatski otoci

Kao što je u Gemi lako prepoznati stvarne hrvatske otoke čije je vinograde, posebice u prvim desetljećima dvadesetog stoljeća, poharala filoksera, tako je i u godinama koje autor spominje moguće naslutiti predtekst

koji uz stvarnost ima obvezatnu dozu romantike.

Da bi se otišlo daleko i zauvijek, jedno nije dovoljno. Stoviše, razum nije obvezatna kategorija njegovih junaka, a nije to ni život ako ga se moglo izbjeći, prekinuti, poništiti...

U prostoru označenom mnogim preranim smrtnima i odlascima romantika je nužna da bi stvarnost mogla biti podnesena. Politički i ljubavni razlozi zato podjednako participiraju u toj stvarnosti, jer upravo u njima logika teško nalazi uporište.

S jedne strane izoštrena, a s druge izbljedjela sjećanja braćkih predaka autor je susreo u rodnoj Antofagasti i uvelike podsjećaju na fovističke slike u kojima žestoke i izrazite plohe egzistiraju jedne do drugih, a život pronađe ljepilo i za nedodirljive svjetove.

Sadašnjost je samo prolaz za san koji smješten između prošlosti i budućnosti ima ili legendu od ispunjenja ili nade u mogućnost. Razumio ih je dovoljno dobro i precizno da bi o njima pisao na granici romantike i smijeha, ne tražeći logiku u zbivanjima ali ne zatajivši nelogičnosti s kojima se susretao i za koje je znao da nemaju objašnjenja u racionalnom. Zato smijeh postaje spas u nevjerojatnome.

rojatnome.

Skarmetizirana verzija

U potpunosti svjestan činjenice da piše osobno viđenje jednoga iskoraka i svijeta o čijoj je prošlosti slušao i čija sadašnjost nije mogla bez te daleke prošlosti s neke obale koja je trajnim pričanjem gubila obilježja stvarnosti, autor je skovao izraz »skarmetizirana verzija« da bi opisao, ispričao se, nasmijao i sa svim mogućim simpatijama odužio između ostalog i dijelu svoje osobnosti koju je mogao pronaći samo u pričama.

Roman »Pjesnikova svadba« autorovo je sažimanje vlastitog krajolika u kojem romantizam pričanja biva usađen u suvremenost života. U njemu je ponešto od stvarnosti, kritike i snimke stanja suvremene Hrvatske, Čilea, politike, Crkve – svega što može poslužiti slici iseljeničtva ili slici autora o sebi u njima. Pisano je s mnogo ljubavi koju je moguće trajno podnijeti samo vezanu uz smisao za duhovito.

U oba slučaja on omeđuje granice prošlosti da bi izdvojio svjetove ljubavi, politike i stvarnosti kojima smrt oduzima strast. Ostaju otoci sjećanja čiji je smisao možda pogubio, ali ne i svrha.

ODA LJEPOTI ŽIVOTA

Branko Bizjak: »Oboreni pesimizam« / Društvo distrofičara Zagreb / Zagreb, 2003., str. 131

Željko Kliment

Kratka romansirana autobiografija »Oboreni pesimizam« Branka Bizjaka, rođenog u Zagrebu 1944. godine, u svom drugom izmijenjenom i dopunjenom izdanju, a tiskana u povodu Europske godine invalida, u sponsorstvo kuće *Vjesnik*, iznove upozna čitatelja sa životnom pričom čovjeka kojeg je mišićna distrofija, jedna teška, neizlječiva, kronična bolest učinila invalidom. No, kako ta riječ po svom izvornom značenju može biti uvredljiva za nekoga iz te skupine ljudi, bolje se je poslužiti oznakom oko koje se veći broj njih slaže, dakle, on je osoba s invaliditetom.

Prvo pak izdanje ove knjige iz 1980. godine bilo je prihvaćeno na tadašnjem Fakultetu za defektologiju kao obvezna lektira za studente prve i druge godine jer »daje primjer iznimne ustrajnosti i upornosti«. Međutim, ona može i tada i danas biti shvaćena mnogo šire, kao krajnje poučan primjer, i to pojednako za bolesne ljude, ali i za one zdrave, budući da je baš svima u svladavanju brojnih, neizbježnih životnih teškoća, potrebna upornost.

Djetinjstvo u domu

Za ljude pak koji su bolesni od neke kronične bolesti metode za svladavanje fizičkih tegoba koje je Bizjak razvio, primjenjive su u brojnim slučajevima, odnosno, kako je fizički aspekt neodvojiv od psihikoga, to je ono s čim se susretao Bizjak na tom području itekako primjenjivo u najrazličitijim situacijama.

U odnosu na prvo izdanje pisac je dodao ukratko opisano svoje djetinjstvo te presudne posljedice činjenice da mu je otac stradao na Bleiburgu, a koju godinu nakon toga, dok su dvije drugarice s titovkama na glavi držale njega i sestru, dva su muškarca, u uniformama i s pištoljima o pasu, odvela njegovu mamu. Zaljubljenicima u djelo druga Tita valja reći da je ta žena nestala bez ikakva traga, bez ikakva suđenja pa je tih par stranica još jedan argument koji oni dođuše ne će priznati, ali barem je iznesen pa može pripomoći nekom budućem pisanju nepristrane povijesti.

Bizjak je potom odrastao u domu, bez oca i majke, bez ikakva kontakta s bratom i sestrom, više gladan nego sit, u čestim konfliktima s okolinom koja je bila puna predrasuda prema toj djeci. Negdje pred kraj školovanja pojavila mu se bolest, potom se uspio zaposliti, ali ne i završiti fakultet, koji više nije mogao pohađati zbog neprilagodnih uvjeta na njemu. Daljnji život su usponi i padovi, hrvanja s napredujućom bolešću, zbog koje sve slabije može hodati, gubljenje kontakata s ljudima, podstanarske osamljenosti.

Oda ljepoti življenja

U svom iznošenju kako je izgledao njegov život pisac je krajnje iskren, on ništa ne skriva ni pred sobom, ni pred svojim čitateljima. Piše o svojim ljubavima, o svojim razmišljanjima o samoubojstvu, o tome kako ga je pred skok sa zagrebačkog nebodera (»I već sam se rukama odbacio na betonsku ogradu terase...«) zaustavila u naumu jedna žena, o tome kako je psihički posve zdrav završio u psihijatrijskoj bolnici, na posljedku, o tome kako je morao otići u penziju iako je želio još raditi, iako je mogao raditi, ali nije mogao odlaziti na posao 15 metara udaljen od njegova stana. Nije se bilo moguće dogovoriti da radi u svom stanu i morao je u mirovinu.

Jednom je Bizjak ugledao vrapca – »Iz tog malenog stvora izbijala je takva životna snaga da je izgledalo kao da će se svakog trena raspasti od silnog pjeva«, te shvatio kako je život divan, prelijep. I cijela njegova knjiga je nekovrsna oda ljepoti življenja, potvrđivanje baš nje, te ljepote koju je moguće živjeti i u najgorim životnim okolnostima. Trudeći se s onim sposobnostima koje čovjek posjeduje, koje su mu preostale i nepredavajući se.

Lakše je, čini se, biti pesimističan, ali kad se pesimizam pobijedi, kad se obori, kako naslovljava svoje djelo autor, otvaraju se neslućene ljepote optimističnoga življenja. Bizjak je njegov svjedok i glasnik. A ovu razoružavajuće otvorenu knjigu valja čitati neovisno o povodu njezina izdavanja.